

Ljubljana, 2. 6. 2025

Sporočilo za javnost glede pripomb na popravljeni predlog ZVKD-2

Prva verzija predloga Zakona o varovanju kulturne dediščine (Predlog ZVKD-2) je bila v javni razpravi med 20. 12. 2024 in 31. 1. 2025. Ministrstvo za kulturo (MK) je ob zaključku javne razprave dobilo veliko pripomb različnih stanovskih organizacij, zavodov, ki delujejo na področju dediščine, in interesnih skupin. Pripombe smo pripravili tudi predstavniki nekaterih temeljnih dediščinskih ved na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, kjer smo jih – skupaj s Slovensko akademijo znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti ter Fakulteto za humanistične študije Univerze na Primorskem – tudi predstavili na tiskovni konferenci 13. marca 2025.

V marcu in aprilu 2025 je MK organiziralo vrsto sestankov s posameznimi skupinami (konservatorji, arheologi, muzealci, ...). Pogovori na MK so bili zahtevni in dokaj konstruktivni, a so se žal zaključili, še preden smo na njih lahko naslovili vse bistvene pripombe na prvi Predlog ZVKD-2. Na pogovorih se je potrdilo naše mnenje, da predlog zakona vsebuje nekaj perečih in kompleksnih točk, ki bi potrebovale čas za uskladitev strokovnih stališč.

MK je 9. maja 2025 dalo popravljen Predlog ZVKD-2 v javno obravnavo, ki pa je trajala le do 18. maja 2025 oziroma šest delovnih dni. Popravljen Predlog ZVKD-2 je dobil podporo Nacionalnega sveta za kulturo, v katerem pa žal ni predstavnika, ki bi zastopal interese varstva spomenikov, torej temeljnega poslanstva zakona. Na to opozarjajo nekatera stanovska društva, kot na primer Slovensko umetnostnozgodovinsko društvo (SUZD) in Slovensko arheološko društvo (SAD), ki sta oddala vsak svoje pripombe, SUZD pa je ministrici dr. Asti Vrečko napisalo tudi odprto pismo. Natančno analizo in vrsto pripomb je oddal tudi Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije (ZVKDS), torej osrednji javni zavod, ki se izrecno ukvarja z varovanjem dediščine.

V kratkem roku, ki ga je določilo MK, smo na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani (FF UL) ponovno pregledali zakon in ugotovili, da na področjih varovanja nepremične dediščine, arhitekturne in arheološke, ter na področju dediščinskih raziskav v Predlogu ZVKD-2 še vedno ostaja vrsta problemov. Etnologi in kulturni antropologi so oddali le nekaj terminoloških pripomb, sicer pa so s popravki v zakonu zadovoljni. Arheologi, umetnostni zgodovinarji in heritologi pa lahko ponovno opozorimo, da zakon še vedno objektivno zmanjšuje raven varstva kulturne dediščine v primerjavi s sedaj veljavnim zakonom in še ni zrel za medresorsko usklajevanje.

Naše pripombe lahko strnemo v šest točk:

1. Novi Predlog ZVKD-2 je še vedno terminološko neusklajen in pomanjkljiv ter jezikovno in strukturno nejasen, tako da na primer ni vedno povsem jasno, na katero vrsto dediščine se nanašajo posamezni členi.
2. Ključna vprašanja, ki bi preprečevala uničenje dediščine in njeno zanemarjanje, še vedno niso rešena. Tako je na primer še vedno mogoča urgentna odstranitev dediščine brez ustrezne dokumentacije in varovanja stavbnih elementov, pri uničenju dediščine pa je predviden le nadomestni ukrep brez sankcij za namerno predhodno povzročitev škode ali namerno zanemarjanje dediščine.
3. Daleč največje in najbolj kritično zmanjšanje varstva dediščine v novem Predlogu ZVKD-2 se tiče dediščine, varovane v prostoru. Takšno varovanje, ki ga predpisuje obstoječi zakon, je iz novega predloga zakona enostavno izbrisano (razen v enem členu, ki govori o nalogah območnih enot ZVKDS). Kot nadomestilo predlog postavlja varovana območja dediščine (VOD), ki pa so v praksi popolnoma nepreizkušen postopek in za katera bo potrebnih še nekaj let, da se vzpostavi. Kot zelo ilustrativen primer posledic, ki bi jih tako sprejet predlog zakona imel, lahko navedemo, da bi za več kot 2600 arheoloških najdišč (70% vseh registriranih arheoloških najdišč) po sprejetju ZVKD-2 bilo varstvo le priporočilno, ne pa obvezno.

Predlog ZVKD-2 tudi ne predvideva ustrezne rešitve v primeru, da vzpostavitev VOD v štirih letih, ki jih predpisuje zakon, ne bo zaključena. Trenutno kadrovsko stanje na ZVKDS ob velikem obsegu tekočih nalog nikakor ne omogoča vzpostavitve VOD v zakonsko določenem roku, zagotovitev dodatnih sredstev v ta namen pa nikakor ni samoumevna ali celo zakonsko zagotovljena. Čez štiri leta po uveljavitvi zakona bi torej vsa dediščina, do sedaj varovana v prostoru, ostala brez kakršne koli pravne zaščite. Težko razumemo, da je ministrstvo, katerega ena najpomembnejših nalog je ravno varstvo kulturne dediščine, pripravljeno tako radikalno znižati standarde varstva dediščine in kršiti zaveze, ki jih je naša država sprejela leta 1999 z ratifikacijo Konvencije Sveta Evrope o varstvu arheološke dediščine.

4. Eno ključnih vprašanj, navedenih v januarskih pripombah FFUL, je bilo raziskovanje dediščine. V novem Predlogu ZVKD-2 je ta problematika le deloma rešena, ostane pa problem raziskovanja v muzejskih inštitucijah, pri katerih je v okviru javne službe raziskovanje omejeno le na muzejske zbirke in posebej na premično in nesnovno dediščino. Kaj pa muzeji, ki se ukvarjajo z arhitekturo, vključno z Muzejem za arhitekturo in oblikovanje, ter širši regionalni kontekst muzejskih zbirk? Že v prvi predlog ZVKD-2 je bilo vključenih tudi nekaj zelo spornih posegov v strukturo ZVKDS, ki v drugem predlogu niso odpravljene, celo več, novi predlog celo ukinja raziskovalni inštitut, ki je eden od temeljev razvoja na ZVKDS.
5. ZVKD-2 predlaga povezovanje muzejev v mrežo, pri čemer ne odgovarja na temeljna vprašanja organiziranosti, pristojnosti in financiranja muzejev. Vsa ključna vprašanja prelaga na Uredbo o muzejski mreži, ki naj bi bila pripravljena z enoletnim zamikom in katere vsebina je v celoti neznana. ZVKD-2 povsem prezre zasebne muzeje in zbirke, jih ne vključuje v sistem mreže in ne predvideva njihovega povezovanja z državnimi in občinskimi muzeji. Predlagana ureditev področja muzejev ne vzdrži niti najsplošnejše primerjave z obstoječo zakonodajo z drugih dveh področij varstva premične dediščine - arhivsko in

knjižnično dejavnostjo (ta npr. ustrezno določa hierarhijo knjižnic, vrste knjižnic glede na uporabnike, skupni informacijski sistem, odpise gradiva, povezovanje knjižnic in pogoji, da naj bo vsaka občina pokrita s knjižnično dejavnostjo. V delu ZVKD-2, ki ureja muzeje, primerljivih določil za muzeje ni mogoče najti).

6. Celoten predlog zakona je naravnani v smeri krepitve avtoritarnega sistema varstva, saj so najpomembnejše odločitve osredotočene na Ministrstvo za kulturo, hkrati pa predlog omogoča instrumentalizacijo Sveta za kulturno dediščino in slabi vlogo tistih delov sistema varstva, ki so odgovorni za uveljavljanje strokovnih standardov vključno s standardi sodelovanja z javnostjo, uporabniki in dediščinskimi skupnostmi. S tem slabi možnosti za uveljavljanje razvojnih priložnosti dediščine, ki temeljijo predvsem na izmenjavi znanj. Pravica do dediščine kot del kulturnih pravic se lahko uveljavi le z dostopnostjo znanja in dialoško izmenjavo stališč. Avtoritarna naravnaniost predloga ZVKD-2 ne izpolnjuje nobene od teh zahtev.

Iz vsega naštetega podpisani ugotavljamo, da se s pripravo zakona preveč hiti. Potrebno bi bilo še veliko strokovnega usklajevanja institucij, ki se bodisi raziskovalno bodisi v praksi ukvarjajo z dediščino, da bi bil Predlog ZVKD-2 zrel za nadaljnjo obravnavo.

Sklep

Konkretne pripombe (v priponki) seveda ne zajemajo vseh težav tega zakona. Teh je enostavno preveč in se med seboj preveč prepletajo, da bi jih lahko ustrezno naslovili v tako kratkem času. Zato še enkrat predlagamo, da se zakon umakne. Predlagamo, da Ministrstvo za kulturo sestavi kompetentno skupino neodvisnih strokovnjakov, ki bodo lahko uporabili vse konstruktivne razprave, vse pripombe in komentarje v pripravi novega ali pri popravljanju starega zakona. Zakon o varstvu kulturne dediščine je preveč pomemben, da bi ga na hitro odpravili, saj je pravica do dediščine zapisana že v 5. členu ustave.

Sporočilo za javnost so pripravili

- prof. dr. Matej Klemenčič, FF UL, matej.klemencic@ff.uni-lj.si
- prof. dr. Predrag Novaković, FF UL, predrag.novakovic@ff.uni-lj.si
- Jana Puhar, FF UL, jp0725@student.uni-lj.si

Podatki o piscih:

Matej Klemenčič je redni profesor na Oddelku za umetnostno zgodovino FF UL, predsednik Strokovnega sveta ZVKDS (več na: <https://www.ff.uni-lj.si/zaposleni/matej-klemencic>).

Predrag Novaković je redni profesor na Oddelku za arheologijo FF UL in predsednik [Slovenskega arheološkega društva](#).

Jana Puhar je doktorska študentka heritologije, kustosinja arheologinja v Posavskem muzeju Brežice in članica izvršnega odbora Slovenskega muzejskega društva.